

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת סנהדרין - דף ב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

הדיינים ובית הדין - שורשם של דברים

מסכת סנהדרין, עוסקת בהרבה מדיני הבית דין, דברים שרק בכוחם של בית הדין לעשות, לבצע לדון ולקיים. ויש דברים שנעשים רק בפני ב"ד סמוכים. וכו'. בסקירה מהירה על שורש ענין הבי"ד לקטנו מעט מזעיר, על חלק מהדברים נחזור ונבארם בארוכה בעת שנלמד את הסוגיות, כאן באו הדברים אך כדי לקבל תמונה כוללת נביא את הדברים.

אמרה התורה בריש פרשת שופטים: **"שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם שפט צדק" (דברים טז, יח).**

המצוה למינוי בי"ד: בש"ס בכמה מקומות דנו בעניין המצוה למנות שופטים והוא הנקרא "דיינים" וסמוכים הם הנקראים "אלהים". ועיין בגמ' לפנינו לקמן טז, ב; נג, ב; מכות ז, א. ועיין היטב בשינו"ס, עכ"פ העולה מדברי הש"ס שמהאי קרא ילפינן שמעמידין שופטים ושטרים בכל עיר עיר ובכל פלך ופלך ולכל שבט ושבט. ועיין תוד"ה שופטים בסנהדרין טז, ב שאם יש בעיר אחת שני שבטים ממנים ב' בתי דינים. (וזה שייך בירושלים שנתחלקה לבינימן ויהודה) ועי' ברמב"ן עה"ת (דברים טז, יח) משכב"ז. ועי' בלח"מ ריש פ"א מהלכות סנהדרין.

באור החיים הק' (ריש פ' שופטים) דרש סמוכים בין ענין המועדים שלהי פ' ראה לבין מינוי שופטים. דבא ללמד שאמנם מצוה לעלות לרגל ג' פעמים בשנה. ושם יושבים בי"ד הגדול בלשכת הגזית אולם אין לסמוך לדון בפניהם לבדם, אלא יש למנות בי"ד בכל עיר ועיר כפי הדינים המבוארים. (בעל הטורים דרש את הסמוכים לומר שהרגלים נקבעים הם ע"פ ב"ד. כמבאר במשנה לפנינו.)

מצוה למנות בא"י או גם בחו"ל: הרמב"ן בהקדמתו לפרשת שופטים כתב בריש דבריו, שבחול"ל אין מצוה למנות דיינים, אלא אם יצק המעוות ועמדו עליו הראויים לשפט או שיעלה לארץ ישראל ושם יזונו אותו במקום הראוי לשפט.

למדנו מדברי הרמב"ן שבחול"ל כלל אין מצוה של מינוי בי"ד. אולם הביא מהגמ' במכות שאמרו בש"ס שהסנהדרין נוהג בין בארץ ובין בחו"ל. והחילוק בין א"י לבין חו"ל שבא"י החיוב בכל עיר ועיר. ובחול"ל החיוב רק בכל פלך ופלך. אולם האינדיא מסיים הרמב"ן את דבריו כיון דאין סמוכים ליכא כלל חיוב מן התורה. (ועי' בסמ"ע ועוד בנו"כ טו"ש ע"א)

ברדב"ז (פ"א מסנהדרין ה"א) הוכיח מלשון הרמב"ם שכתב בכל מדינה ומדינה שיש מצוה למינוי אף בחו"ל אף שהיה מקום לחלק (הרמב"ן לומד בדת הרמב"ם שאין מצוה בחו"ל). בחינוך כתב (מצוה תצא) שמינוי שייך רק בארץ ישראל. אולם דין לאחר שנסמך יכול לדון בכ"ס.

ועי'ע ברש"י שכתבו במכות שיש שכתבו שאמנם אין חיוב למנות אולם אם מינוי יש להם דין בי"ד לכל דינו. וי"א שבי"ד למנות כלומר ג' דיינים יש למנות בחו"ל בכל עיר ועיר ועי' בזה בערך השלחן סי' א'.

הרכב בתי הדין:

בית דין הגדול – מחלוקת רבנן ורבי יהודה (לפנינו במשנה) האם הוא בי"ד של ע' או של ע"א. להלכה פסק הרמב"ם כרבנן דבעינן ע"א. ובהרכב הדיינים בבי"ד הגדול בעינן שיהיו בדיינים מהכהנים ומהלוויים ושהיו מיוחסים חכמים ונבונים מופלאים בחכמת התורה וכו'.

מקום שישב ב"ד הגדול היה במקדש בלשכת הגזית. (בשבחות ובי"ט או שהיו יושבים בחיל או בביהמ"ד שהיה בהר הבית) בגמ' לקמן פח, ב מבואר שהיו יושבין מזמן תמיד של שחר עד תמיד של בין הערביים.

הדברים שבאו לפני ב"ד הגדול: מינוי מלך. לחלק מהראשונים מינוי כהן גדול. מינוי סנהדרין קטנה. עיר הנדחת. נשיא שחטא תלוי בפלוגתא. כהן גדול שחטא. זקן ממרא. נביא שקר. יציאה למלחמה. י"א השקאת סוטה. עגלה ערופה. עיבור השנה (עי' רמב"ן קט"ז סמ"צ ע"ג קנ"ג). שריפת הפרה. קידוש היובל. בדיקת יוחסין לכהונה. ועוד.

סנהדרין קטנה – בי"ד של כג' דיינים. שני הרכבים של כג' ישבו במקדש האחד על פתח הר הבית בשער המזרחי. והשני בפתח העזרה. וכן בכל פלך ופלך ועיר ועיר כאמור היו בי"ד של כג'. ונחלקו התנאים האם המינוי היה מנובל שיהיו בעיר לכה"פ 120 או לכה"פ 230. עכ"פ אם אין בעיר אנשים חכמים הראויים לסנהדרין אפילו יש בעיר אלפים מישראל אין מושבים שם סנהדרין.

דברים הבאים לפני סנהדרין קטנה: דיני נפשות או דברים הנכללים בנפשות כגון שור הנסקל שנאמר בעליו יומת אף שמשלם הכופר מ"ח לא שייך לומר בעלים נהרגים בפחות מכל'. במוציא שם רע נחלקו התנאים האם סגי בג' או בעינן כג' והדברים ארוכים בש"ס. מלקות היו פלוגתא אי סגי בג'.

בי"ד לממונות – הוא ג' דיינים מומחים וסמוכים ואליהם יבאו דיני גזלות וחבלות. וכל דיני קנסות. בהודאות והלואות נחלקו האם בעינן ג' או סגי בדין אחד. ופליגי למ"ד ששבת באחד בעינן סמוך או אפי' הדיוט. (שניים שדנו נבדקו גם מועלי) **לראוי להיות דין בישראל:** הדיינים צריכים שיהיו חכמים, נבונים, מופלאים בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה, יודעין קצת משאר חכמות כגון רפואות חשבון תקופות ומזלות איצטגנינות דרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז כדי שיהיו יודעין לדון אותם. ה"נ צריך שיהיו מיוחסים. לא זקן מופלג בשנים.

לא סרים. לא מי שאין לו בנים. לא מושבין מלך. צריכים להיות מנוקין ממוי הגוף. צריך להשתדל שיהיו כולן בעלי שובה בעלי קומה בעלי מראה נבוני לחש. ושידעו ברוב הלשונות כדי שלא ישמעו מפי מתורגמן.

בי"ד של ג' אין מדקקין בכל האמור לעיל אולם בעינן ז' דברים חכמה. יראה. ענוה. שנאת ממון. אהבת האמת. אהבת הבריות להן. בעלי שם טוב.

קידום הדיינים: כאמור בכלל המצוה של מינוי "שופטים" היו הרכבים של ג' לממונות. כל נפשות המוגדרים כ"סנהדרין קטנה". ולמעלה מזו הרכב של ע"א דיינים הנקרא "בי"ד הגדול" היושב בלשכת הגזית. אף בהרכבים של ה"סנהדרין קטנה" היה סנהדרין בשכל עיר ובכל פלך. בפתח הר הבית. ובעזרה. ואף לפי הסדר הזה היו מתקדמים. האדם שהיה ראוי היו ממנים אותו בעירו ומעלין אותו לסנהדרין קטנה שיושבת בכניסה להר הבית. משם מעלין ליושבת בעזרה. ומשם היו מעלין לבי"ד הגדול. (ולפי הסנהדרין הקטנה היו שורות של ת"ח שמשם היו ממנים כאשר דין מהסנהדרין התקדם או ח"ו חלה או נפטר)

סמיכת הדיינים: (עיין ר"מ פ"ד כס"מ ולח"מ ועוד מנחת חינוך מצוה תצא) משה רבינו ע"ה סמך את יהושע בסמיכתו יד ולדורות איו צריכה שתהיה בסמיכת יד אולם המינוי צריך שיהיה איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה. שיאמר לו שהוא סמוך. אפשר לסמוך לחלק מהדברים כגון להוראה ולא לקנסות וכו'. אולם אף שסמוך לחלק מהדברים הדיין צריך להיות ראוי לכל הדברים. ועיין בנו"כ על הרמב"ם. (ועיין בגמ' לקמן ה, א. יורה יורה ידן ידן)

כדי לסמוך בעינן ג', אולם לא בעינן אלא בעינן סמוכין היו עצמם סמוכין אלא סגי באחד סמוך. עיין ברמב"ם ובנו"כ וחיזושי מרן הרי"ז. ועיין המנ"ח.

סמיכה בזה"ז – אף שכאמור צריך סמיכה איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, אולם עי' פיהמ"ש להרמב"ם על המשנה לפנינו (ד"ה סמיכת הזקנים) וכן בדבריו ד, יא מסנהדרין ז"ל "וראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותן הרי אלו סמוכים ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים. א"כ מהו היה החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל לפי שישראל מוזרין ואי אפשר שייסכיוו כולן אלא היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בי"ד והדבר צריך הכרע". עכ"ל. מבואר ברמב"ם לפי פשטות המקרא שאפשר להחזיר את הסמיכה כאשר יסכימו כל החכמים שבארץ ישראל. (ועי' בזה שדנו ושק"ט בזה טובא הרמב"ן בספר המצוות השגה על ע' קנ"ג. קונטרס הסמיכה דיו"ד בין המהר"ב"ח והמהר"י בירב נדפס בשו"ת מהר"ב"ח.)

נושא: לכמה דיינים צריכים לדון בנושאים שונים.

מקקים או ל' דיינים כדי לדון דיני ממונות שהם גזילות וחבלות. נזק, וחצי נזק. תשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה. אונס. מפתה. **מוציא שם רע**, לדעת ר"מ בג'. לרבנן בכל דיינים, מחמת דיני נפשות שבו. **מלקות**, לרבנן בג'. בשם רבי ישמעאל אמרו בכג'. עיבור החדש **עבור שנה לר"מ**, בג'. **לרשב"ג** כל הקודם להורגם זכה. **לר"ע** נהרגים ע"י כג'. **בדעיבד** אם גמרו בג' מועלי. **פר העלם דבר** שצריכים הזקנים לסמוך עליו צריכים ג', **וכן עגלה ערופה** לר"ש. **ולרבי יהודה** בה'. חליצה ומיאון בג'. חילול פירות נטע רבעי ומעשר שני שאין ידוע ערכם מחמת שאין להם שער בשוק בג', **וכן לדון בערכין** שהם מטלטלין (מבואר בגמ' להלן יד, ב טו, א באלו אופנים אמר ערך וכו'). **ולרבי יהודה** אחד מהם יהיה כהן. **לדון בקרקעות** של הקדש, או באדם הבא לפדות עצמו צריכים תשעה וכהן. **דיני נפשות** דנים בכג'. וכן רובע ונרבע, וכן שור הנסקל שלומדים מדין הבעלים. וכן שאר בע"ח שהמיתו אדם זבא ארי דוב נמר ברדלס ונחש. **שהרי בכל צד תהיה עדה וצריכים שניים עודפים.** **לר"ע** נהרגים ע"י כג'. **יש דברים שדנים רק בבי"ד הגדול** המונה 71 דיינים, לדון שבט, נביא שקר או כהן גדול חייבים בבי"ד הגדול. **וכן** לצאת למלחמת רשות, או להוסיף על ירושלים או העזרות. וכן על מינוי סנהדרין קטנה לשבטים, ועיר הנדחת. **ואמרו** שעיר הסמוכה לגבול לא תהיה עיר הנדחת **וכן** לא עושים ג' ערים נדחות.

"סנהדרין גדולה" לרבנן 71 דיינים, למדו שבעים זקנים ומשה עמהן. **לרבי יהודה** שבעים בלבד. **"סנהדרין קטנה"** 23 דיינים. **למדו** מהמרגלים ש"עדה" זה 10 אנשים. **וכתוב** (ישעיהו העדה והציילו העדה) פעמיים עדה סה"כ 20, **ואמרו** "לא תהיה אחרי רבים לרעות" **ואמרו** "אחרי רבים להטות", **כמאן למדו** שכאשר מכריעים את הדין ע"פ רוב דיינים לטובה אף אם יש 1 יותר דנים מכריעים לטובה. **אולם** לרעה רק אם יש 2 עודפים. **נמצא** שלא שייך להיות עדה שלשה בלא יב', **שהרי בכל צד תהיה עדה וצריכים שניים עודפים.** **ואין בי"ד שקול** כדי שלא יהיה חצי על חצי, נמצא שדנים בכג'.

עיר הראויה לסנהדרין קטנה, **לרבנן**, שיהיו בה מאה עשרים. **לרבי נחמיה** שיהיו בה מאתיים ושלושים, שלכל דין יהיה אחריות על 10 אנשים.

מבארת הגמ' את הנאמר במשנה שצריכים ג' דיינים בדיני ממונות והכוונה לגזילות וחבלות, אולם לא להלואה והודאה על ההלואה (או מודה במקצת, לשון שני בריש"י), **שהיה צד לומר** שנכתבו גזילות וחבלות היות והמקור לל דיינים נאמר בגזילות וחבלות. קמ"ל שהודאה להלואה לא צריך ג' מומחים. **ואין לומר** שאין צריך ג' ומספיק ב' דיינים שהרי **אמר רבי אבהו** ששניים שדנו אין דניהם דין. **ומבארת הגמ'**, שלומדים עירוב פרשיות היה מקום לדון בג' מומחים, אולם **כשם שאמר רבי חנינא** שהקילו בדרשה שחוקי המושם הסבא שלא תנעול דלת בפני לווין, כך לא זקוקים למומחים. **ואמנם יש הלכה** שיהיו שניים בדין אינו משלם, **אך כאן חייבו** אותם כדי שלא תנעול דלת בפני לווין, **והמשנה מתבארת** שיש ב' עניינים בג' דיינים. גזילות וחבלות מומחים. הלואות והודאות הדיוטות.